

AUTONÓMISTA TÖREKVÉSEK CSEHSZLOVÁKIÁBAN.

EURÓPÁNAK alig van nemzetiségi problémákkal terheltebb állama, mint az új Csehország. Magukban az ú. n. történeti országokban (a tulajdonképpeni Csehország, Morvaország és Szilézia) a 3·5 milliónyi szudétanémetiség, a Magyarországtól elszakított Felvidéken pedig a $\frac{3}{4}$ milliónyi magyarság, a $\frac{1}{2}$ millió ruthénség és a 2 millió tótság — bár ez utóbbi hivatalosan az «államnemzet»-hez számítódik — olyan nemzetiségi tömegeket jelent, melyek a tulajdonképpeni államalkotó nép (cseh és morva) lélekszámát (6·5 millió) felülhaladja. Hogy ennek ellenére Csehország a mai napig nem bomlott fel, sőt még csak nemzetiségi autonómiák adására sem kényszerült, annak magyarázatát többféle okban kereshetjük.

Az első ok a külső megrázkódtatások hiánya. Mióta a csehek az októberi forradalmak zűrzavarában védelem nélkül maradt osztrák és magyar vidékeket megszállták, egyetlen alkalommal fenyegette csak külső veszedelem az új állam fennmaradását: az 1919-es vörös offenzíva, mely a francia beavatkozás nélkül feltétlenül a Felvidék elszakadásához vezetett volna. Ha ez az esemény villámszerűen meg is világította a csehszlovák állam belső gyöngeségét és megalapozatlanságát, csak muló epizód maradt s a cseh «többségi nemzet»-nek azóta zavartalanul meg van a lehetősége, hogy a centralizáció munkáján háborítatlanul dolgozzék.

Ezt a kedvező lehetőséget még szerencsésebbé teszi az a körülmény, hogy a cseh centralizmussal szemben nem áll egységes nemzetiségi front: az egyes nemzetiségek külön-külön törekszenek eredmények elérésére, osztály-, párt- és egyéni érdekek szerint önmaguk is újabb alcsoportokra szakadozva. Ez a fő oka annak, hogy a nemzetiségi autonómiáért vívott harc több fronton változó hevességgel, különböző időpontokban, megosztott erővel folyik s a guerillaharcot vívó kisebbségekkel szemben tömör egységben felvonuló csehek ezeket a rapszódikus támadásokat elég könnyűszerrel ki tudták eddig védeni.

Legtöbb kilátása az autonómia gyors elérésére a *Ruthénföldnek* lett volna, mert ennek törvénybeiktatott jogalapja van az önkormányzat követelésére. A szövetséges és társult főhatalmak ugyanis a Ruthénföldnek az új Csehországhoz való csatlakozását csak a legszélesebb körű autonómia kikötésével engedélyezték s ennek biztosítására 1919-ben St. Germain en Laye-ben ők maguk kötöttek szerződést Csehországgal. A ruthén autonómia a Csehszlovák állam alkotmánytörvényébe is felvételre került. Ennek ellenére a ruthének önkormányzata máig is követelés maradt. Legfőbb oka ennek is az autonómiáért folyó harc lanyhasága, melynek magyarázatát elsősorban a ruthén társadalom szervezetlenségében kell keresnünk. A ruthénség nemzeti tudata elnyomott; önálló, benszülött ruthén intelligencia az 1920-as években alig volt. Ez nemcsak kedvező ürügyül szolgált a cseheknek az autonómia megtagadására, hanem lehetetlenné tette egy széles ívű nemzeti front kiépítését Prága centra-

lizmusa ellen is. Ruthén pártok, ruthén politikai és kulturális szervezetek helyett a történeti Csehországból beáradó pártok és «csehszlovák» irányzatú helyi érdekű szervezkedések lepték el a tartományt és ígéretek hangoztatásával, személyes érdekek kielégítésével vonták magukhoz a nemzeti tudat híjával könnyen hajlítható vezetőket és vezetetteket. Elül jártak ez irányzat szolgálataiban az Oroszországból menekült ukrán emigránsok, akiket a szláv szolidaritás jegyében Prága helyezett el a Ruthénföld iskoláiban és hivatalaiban. A hiszékenyek, előnytvarók vagy kielégítettek ily módon a cseh imperializmus segédhadát képezték, viszont a kiábrándultak, elégedetlenek és elkeseredettek tömegeit a szovjet benyuló keze vonta oltalma alá. Így esett, hogy — furcsa ellentétképpen — a hatalmas ipari proletariátussal rendelkező Csehszlovákia legvörösebb területe az ipari munkást alig számbavehető mennyiségben felmutató Ruthénföld lett. Az önrendelkezés szempontjából a kommunista párt alig jelent többet, mint a csehszlovák színezetű szervezetek, hiszen ennek arca nem befelé, hanem kifelé, Szovjetország felé fordul. Az önkormányzatért tehát komolyan csak az aránylag csekélyszámú magyarság és az egyetlen öncélú ruthén párt, a Ruszin Autonómista Földműves Szövetség harcolt s ez utóbbinak képviselőiben pártvezére, Kurtyák Iván, több ízben is petícióval fordult a Népszövetséghez az autonómia életbeléptetését sürgetve. A csehszlovák kormányknak mindannyiszor sikerült ugyan kitérő válasszal a Népszövetséget megnyugtatni; ezek a petíciók azonban, melyek a szerződészegésre időnként felhívták a nemzetközi vezető körök figyelmét, mégis kellemetlenül érintették Prágát, s mikor a gazdasági krízis és a csehszlovák kormányzat nemtörődősége Ruszinszko nyomorát már annyira fokozta, hogy külföldi újságírók német és angol lapokban, mint a világ páratlan nyomortanyájáról számoltak be a Ruthénföldről, a cseh sajtóban az 1932. év folyamán olyan hírek jelentek meg, hogy az 1927-ben életbeléptetett tartománygyűlési rendszer helyett komoly autonómiatervezet kidolgozásán fáradozik a kormány. E híresztelések alighanem csak a közhangulat megnyugtatását akarták elérni s Kurtyák Iván váratlan és magyar szempontból igen súlyos veszteséget jelentő halála minden bizonnyal újból kísértésbe hozza Prágát, hogy eddigi halasztgató taktikáját — egyetlen tevékeny ellenfelétől megszabadulva — továbbfolytassa. Ilyen körülmények között megfontolandónak látszik, hogy vajjon a magyar kormányzatnak nem kellene-e átvenni a Ruthénföld autonómiájáért nemzetközi fórumok előtt vívott harc folytatását, hiszen ennek győzelemreviteléhez nekünk nemcsak nagy nemzetpolitikai, hanem elsőrangú gazdasági érdekeink is fűződnek.

Míntha gyorsabb sikerre lenne kilátása a szlovák autonómista törekvéseknek, annak ellenére, hogy a tótok nem hivatkozhatnak olyan megcáfolhatatlan jogi kötelezvényre, mint a ruthén önkormányzat követelõi. A cseheket a szlovák autonómia tekintetében sem nemzetközi szerződés, sem alkotmánytörvény nem köti. De mégis van több okmány, melyre a tótok, mint jogalapra hivatkozhatnak; köztük a legfontosabb az ú. n. pittsburghi egyezmény, mely 1918 május 30-án egyrészt az amerikai tótság közt, másrészt Masaryk Tamás közt, mint a csehszlovák nemzeti tanács képviselője közt kötöttet s amelynek alapján ez utóbbi az amerikai tótok támogatását a csehszlovák állam gondolatához megkapta. Ez egyezmény szerint, melyet 1918 nov. végén Masaryk már mint a csehszlovák köztársaság elnöke is megerősített, a megalakítandó új államban a tótok autonómiát fognak élvezni. A tót autonómisták e szerződést természetesen ma is teljes érvényűnek

tekintik, ellentétben a csehekkel, elsősorban magával Masarykkal, aki a megállapodás érvényességét ma már kétségbevonja. Nyilatkozata szerint ő e szerződést mint magánember kötötte s az a csehszlovák állam fejét már semmire sem kötelezi. E felfogás etikai elbírálása nem lehet feladatunk, azt azonban a tót autonómistákkal együtt meg kell állapítanunk, hogy a jogszerűsége az egyoldalú utólagos érvénytelenítés mit sem változtathat.

Jogalap tehát van, autonómia azonban még sincs; holott a cseh centralizmus még jogalap híján is rég kénytelen lett volna a Tótföld önkormányzatának megadására, ha a harc 1918-tól a mai napig teljes erővel és egyforma kitartással vívatott volna. Sajnos, nem ez volt a helyzet. A cseheknek itt is sikerült az őslakosságot megbontani hasonló módszerekkel, mint a Ruthénföldön. A tótok, németek és magyarok sorait kikezdték a «csehszlovák» vagy «érdekvédelmi» irányú pártok. A szlovákságot különösen a cseh agrárpárt (földreform kilátásai!), a magyarságot a szociáldemokrácia, a németiséget a magyarelles új német párt gyöngítette meg elsősorban. A szlovákság autonómista részét a legújabb időkig a tót szavazóknak körülbelül felét képviselő katolikus Hlinka-párt alkotta. Ennek az útja is meglehetősen cikk-cakos. Intranszgens magatartásukra Tukának súlyos elítéltetése (15 évi börtön) mérséklőleg hatott s csak a legutóbbi időben mutatnak megint élénk támadó kedvet, mióta a szlovákság folyton fokozódó nyomorúsága és a cseh államhatalom gazdasági nyomása a tömegeket egyre jobban radikalizálja. Ez az alulról jövő nyomás kényszerítette a pártvezetőséget, hogy összeköttetést keressen az evangélikus tótok pártjával, mely a legnagyobb élő szlovák költő, Rázus Márton vezetése alatt áll. E két párt együttműködése komolyabb sikerrel biztat, mint Hlinkának eddigi rapszódikus küzdelme. A siker kilátásai lényegesen nagyobbak lennének természetesen az egységes tót-magyar (szepesi)-német tábor megvalósulása esetén. A szlovák autonómisták azonban nem keresik a kapcsolatokat az utóbbiak felé. Oka ennek egyrészt a csehek által nagyratenyésztett magyargyűlölet, a «magyarónság» és a «magyar irredenta» vádjától való félelem, másrészt valószínűleg az is, hogy Hlinkaék Szlovákia autonómiáján — minden jel szerint — csak a szlovákok autonómiáját értik, a magyarokkal és németekkel szemben tovább szeretnék folytatni az elnyomásnak azt a politikáját, amelyet a cseh centralizmus kezdeményezett. Hogy e tekintetben milyen fejlődést hozhat az európai közszellem alakulása és a Duna-medence helyzetének változásai, a távolabbi jövő titka; az azonban bizonyos, hogy Szlovenszko autonómiája magyar szempontból lényegesen könnyebbé jelentene: általánosságban az új, agresszív-szláv irányzatosságú «csehszlovák» egységes nemzet kialakítására irányuló kísérlet végleges csődjét; a felvidéki magyarság szempontjából pedig az eddigi nyomasztó cseh-tót többség helyett egy magánál mindössze kétszer erősebb tót ellenfelet, amellyel szemben a siker nagyobb reményével tudná önvédelmi harcát folytatni, sőt — a cseh beavatkozás nélkül — megegyezés útját is remélhetőleg meg tudná ahhoz találni.

A tót autonómista törekvések a tömegekben mind nagyobb tért nyernek. Erre mutatnak nemcsak a tót nacionalizmus régi gócpontjainak (Hlinka- és Rázus-párt, Slovenská Matica) megélnkülő aktivitása, hanem a tót ifjúság autonómista felfogása is. A csehszlovák *centralista* pártok kezdeményezésére a múlt év júniusában Trencsénteplicre összehívott tót ifjúsági kongresszus megsemmisítő egyhangúsággal foglalt állást Szlovákia önkormányzata mellett. Ez esemény nemcsak azt mutatja, hogy a legújabb, autonómiákat és föderáció-

kat hirdető világrámlatok a tót ifjúságot is hatalmukba kerítették, hanem azt is, hogy a tót-cseh ellentét megszüntetése nem érhető el pedagógiai úton, ahogyan a csehek azt elképzelték. Ennek a magyar iskolát már nem látott, magyar szót nem értő generációnak megnyilatkozása világosan bizonyítja, hogy a tót másság-érzés nem a magyar befolyás produktuma, hanem egy tényleg meglevő lényegkülönség tudatosulása, melyet nem lehet fikciókkal elleplezni. Azok a módszerek, amelyekkel a csehek legújabb, diktatura-periódusukban kísérlik meg a szlovák autonómista törekvések elfojtását, aligha lesznek célravezetőek. Nehezen képzelhető el, hogy a szlovák autonómista pártok időleges elhallgattatása: sajtójuk elnémitása, népgyűléseik, agitációs útjaik betiltása a szlovák öntudat feladásához és a «csehszlovák» ideológia vállalásához vezetne. A cseh centralizmus végzetes tévedése az, hogy a szlovák autonómizmus eszméjének terjedését a vezetők lázításának tulajdonítja, amelynek elnyomásával az egész mozgalmat likvidálhatónak véli. Holott a helyzet a csehekre nézve sokkal súlyosabb: a vezetők inkább csak a visszhang szerepét töltik be a szlovák autonómista mozgalomban; az ő elnémitásuk (akár terror útján, akár a régi recept szerint lekenyerezéssel) a tót önállósági harcra már aligha lenne befolyással. A tömeglélek viszi ezt a mozgalmat (példa rá a Pribina-ünnepség!), mely az esetleges áruló vagy megfélemlített vezérek helyébe szükség esetén feltétlen ki fogja termelni az új vezetőket, akik a magyarsággal szemben is bizonyára megértőbb álláspontra tudnának helyezkedni, mint a mai vezetők, akiket multjuk, személyes élményeik túlon túl gátolnak a szlovákság helyzetének és érdekeinek tiszta megítélésében. A szlovák autonómista mozgalom előbb-utóbb mindenesetre kénytelen lesz eljutni ahhoz a felismeréshez, hogy a magyar kisebbséggel való együttműködése elkerülhetetlenül szükséges, de mihelyt ezt a ma még sokakra riasztólag ható beismerést megteszi s az egységes frontot az egyenjogúság és testvériség alapján a magyarsággal megteremti, a Tótföld autonómiájának kivívása nem lehet többé kétséges. Viszont, ha ehhez a lépéshez nem lesz meg a kellő erkölcsi bátorsága, féltő, hogy hosszú, meddő harcban fogja felőrölni erőit a cseh túlhatalommal szemben. Mert nem szabad elfelednünk, hogy ez erők nem túl nagyok: egy kétmillió német, melynek intelligenciája részben elveszettnek tekinthető (a «csehszlovák» ideológia vallói!), melynek egyes rétegei anyagi okokból behódolásra hajlanak s amelynek gazdasági és politikai téren nincs meg a szabad mozgási lehetősége, nem folytathat évtizedekig harcot mindenki ellen. A szlovák autonómista harc vonal legnagyobb gyengeségét ebben találhatjuk meg: megfelelő hátvéd és szövetséges hiányában.

Éppen ebben van viszont Csehszlovákia harmadik autonómista frontjának, a *szudétanémet* tábornak legnagyobb erőssége. A Cseh- és Morvaország határait vastagabb-vékonyabb, de megszakítatlan sávban lakó németiség nemzetiségi küzdelme szilárd hátvédet talál a szomszédos 70 millió germán tömbben. Míg tehát a szlovák autonómista harc (legalább is mai alakjában) a csehszlovák állam szempontjából tisztára belpolitikai jellegű, a szudétanémet kérdés egyúttal külpolitikai probléma is, melynek egész alakulását külső tényezők, Németország és Ausztria eseményei és állásfoglalásai is döntően befolyásolhatják. Ezt a tételt a szudétanémet kérdés legújabb etappjának (1918—1933) alakulása igen szemléltetően bizonyítja. Míg a csehekkel szemben igen erős kisebbséget jelentő szudétanémetiség a legújabb időkig, Németország nemzeti tudatosulásáig egészen lanyha harcot vívott az elvileg célul

kitűzött kulturális autonómiáért, az utolsó két esztendőben a németországi események hatása alatt annyira radikalizálódott, hogy a cseh centralizmus már csak a legerősebb harci eszközök alkalmazását látta velük szemben célra vezetőnek. Az a szudétánémetség, melynek nagy többsége a fordulat óta az állam iránt teljes lojalitást tanusítva, Csehszlovákia időleges konszolidációjához nagy mértékben hozzájárult és 1926 óta még a cseh kormánykoalícióban is hajlandó volt résztvenni s amely a német kulturális autonómia kívánságát elvként ugyan fenntartotta, tényleges kiküzdésére azonban jóformán mit sem tett, a legutolsó két évben tömegesen szegődött az élesen ellenzéki, *területi* autonómiát követelő és a csehektől szeparatiztikus szándékokkal meggyanusított nemzeti szocialista szudétánémet táborhoz. A csehek drasztikus óvintézkedései (a német nemzeti szocialista párt feloszlata, lapjainak betiltása, képviselőinek mandátumfosztása), valamint az új diktatúratorvény, mely a kormánynak lehetőséget ad a jövőben bármely párttal szemben hasonló eljárásra, egy időre mindenestre akadályozólag fognak hatni a szudétánémet autonómista (esetleg irredenta-) front további fejlődésére: az eddigi kormánytámogató német pártok (földműves- és szocialdemokrata párt) fel fogják használni az eddigi passzivisták pártok feloszlataát megingott helyzetüknek a tömegekben való megszilárdítására s a hatalom támogatása mellett minden bizonnyal meg fogják kísérelni elvesztett párthíveik visszahódítását. Azzal is számolnunk lehet, hogy e pártok az újonnan életbeléptetett terror-rendelkezők hatása alatt államhűségüket tüntető módon fogják hangsúlyozni és kulturális önkormányzatra vonatkozó óhajaikat még az eddigi szordinós hangnemben sem fogják bizonyos ideig ismételni; az azonban bizonyos, hogy a szudétánémetség autonómista követelését lehetetlen már többé elfojtani. A hitlerista forradalom már a csehországi németiség nemzeti öntudatosítását is befejezte. Ez a cseh politika számára keserű adottság, mellyel feltétlenül számolnia kell. A kérdés lényege itt ma már nem az, autonómia-e vagy sem, hanem milyen autonómia elégítené ki a németeket olyan mértékben, hogy adott alkalommal le ne szakadjanak az állam testéről. Mert a terror a pillanatnyi meghökkenés után feltétlen ez utóbbi irányban fogja eltolni a tömegeket. Ez pedig a körülmények szerencsétlen összetalálkozása esetén a csehszlovák állam széthullására vezethet. A szudétánémet autonómizmus egyelőre a föld alá szorult. Jelentősége azonban ezzel korántsem csökkent, sőt — radikalizálódása miatt — az állam szempontjából csak növekedett és megoldatlanság vagy további terrorista kezelés esetén a nacionalista és egyre erősödő Németország szomszédságában a cseh államra állandó életveszedelmet jelenthet. A szudétánémet területek autonómiakérdésének megoldása talán még nehezebb, sürgősebb és több ügyességet követelő feladat, mint Szlovákia vagy pláne a Ruthénföld önkormányzatának problémája.

Az igazi német autonómizmus időleges elnyomása, a szlovák autonómista pártok terrorizálása, a ruthén önkormányzati irányzat meggyöngülése, a magyarság megújuló üldözése egyelőre megint illuzóriusá teszi az egységes kisebbségi front kiépítését — legalább is parlamentáris keretek közt. Hogy azonban egy földalatti szolidaritást nem fog-e kifejleszteni a közös üldöztetés nyomorúsága és a közös szabadulás vágya, az nagy kérdés. Ez esetben a cseh nemzeti «többség» éppen az ellenkezőjét érné el annak, amiért a sokat hangoztatott demokráciával szakítva, a nyílt diktatura útjára lépett: az önkormányzati törekvések megsemmisítése helyett összekovácsolná azt a kisebbségi frontot, mely a parlamenti éra 15 éve alatt nem tudott létrejönni. Mi, csonka-

országi magyarok, a dolgok fejlődésébe természetesen nem tudunk döntően befolytani; ha azonban megmaradt nemzeti kisebbségeink mintaszerű kezelésével segítünk elszakított nemzetiségeinkben felébreszteni, illetve ébrentartani az összehasonlítás hajlamát, másrészt pedig félreérthetetlen világossággal nem szűnünk meg hangoztatni, hogy a Ruthénföld és Szlovákia részére 1918-ban messzemenő önkormányzatot akartunk adni s ezt a szándékunkat ma is és a jövőben is változatlanul álljuk, a magunk részéről is hathatósan előmozdíthatjuk a csehországi események kívánatos irányú fejlődését.

Moravék Endre.

VICOMTE DE ROCHEFORT: RASTLENOFF TRAGIKUS SZABADULÁSA.

Matvei Petrovics Rastlenoff keservesen bandukolt előadásáról hazatérőben a Volodarsky-prospekt girbe-gurba kőköcskáján. Matvei Petrovics az élettan tanára volt a leningrádi egyetem orvosi karán, a Tudományos Akadémia rendes és számos külföldi akadémia levelező tagja. Egyhangú élete egészen megoszlott egyetemi előadásai és az olyan közönséges házi foglalatosságok között, mint a fűrészelés, a konyhába való vízfordás és a végtelen álldogálások a fogyasztók soraiban, kik a kiosztási napokon a szövetkezetek vagy az állami raktárak kapui előtt gyülekeztek. Évek óta így folyt már ez a jól beosztott élet, melyhez végre is hozzászokott, bár különösebb örömet egyáltalában nem talált benne.

Mint annyi más napon, Matvei Petrovics lassan tette meg a hosszú utat, mely a Néva még mindig főnségesen szép partjain nyomorúságos lakásáig vezetett. Minden kanyarodónál kifújva magát mászta meg annak a roskadozó háznak hat emeletét, ahol meghúzódott. Lakása előtt egy levélhordót talált, aki türelmetlenül döngette ajtaját. Miután a levélhordó megbizonyosodott arról, hogy tényleg Rastlenoff elvtárssal beszél, követte az öreg tanárt a lakásba, melynek egy szobáját foglalta el Matvei Petrovics a feleségével. Míg a tudós letette felöltőjét, a postás a világ legegyszerűbb és legtermészetesebb hangján jelentette be, hogy egy Párisból érkezett levelet kell átadnia. Erre Matvei Petrovics rémesen elsápadt és megtántorodott. Ha földrengés rázta volna meg az ócska házat a pincétől a padlásig, az sem izgatta volna jobban föl, mint ez a hír, mely számára nem valami egyszerű eseményt, hanem valóságos szerencsétlenséget jelentett.

Mielőtt még felbontotta volna a borítékot, már olyan előérzete volt, hogy ezzel végzetes korszak nyílik meg számára. Elég volt látnia saját nevét, melyet a bolsevisták épp akkoriban vettek fel az ortodox marxizmushoz tartozó vörös tudósok irigyelt és alig megközelíthető osztályába, egy olyan borítékon, melynek bélyegzője Párist jelezett. Párist, mely minden befogadott vagy be nem fogadott kommunista elvtárs számára, akiknek kezén a levél csak keresztülment, gyűlöletes helyet jelentett. Páris, Páris — állt ezen a borítékon! Páris — a kapitalizmus barlangja, az imperializmus menedéke, az egész világ elnyomóinak búvóhelye, Páris, melynek nevét az egyetemi összejöveteleken — Matei Petrovics sohasem hiányzott róluk, akár «vegyesek» voltak, vagyis tanárok és hallgatók gyűlése volt, akár kizárólag a